

О.О. Наумова
кандидат економічних наук,
доцент кафедри маркетингу та поведінкової економіки,
Університет економіки та права «КРОК»,
адвокат

Порушення професійного права адвоката на адвокатський запит та його гарантії в Україні

У статті проведено системний аналіз порушення професійного права адвокатів на адвокатський запит. Автором виокремлено три основні групи причин порушення права адвоката на отримання належної відповіді на адвокатський запит, наведено рекомендації щодо уникнення та подолання такого порушення. Надано оцінку порушень адвокатами порядку звернення з адвокатським запитом.

Ключові слова: адвокат, адвокатський запит, професійні права адвоката, інформація, адміністративна відповідальність.

Е.А. Наумова
кандидат економічних наук,
доцент кафедри маркетингу та поведінкової економіки,
Університет економіки та права «КРОК»,
адвокат

Нарушение права адвоката на адвокатский запрос и его гарантии в Украине

В статье проведен системный анализ нарушения профессионального права адвокатов на адвокатский запрос. Автором выделены три основные группы причин нарушения права адвоката на получение ответа на адвокатский запрос, приведены рекомендации с целью избежать данных нарушений и преодолеть их. Дана оценка нарушениям адвокатами порядка обращения с адвокатским запросом.

Ключевые слова: адвокат, адвокатский запрос, профессиональные права адвоката, информация, административная ответственность.

O. Naumova
*Ph.D. in Economics, Assistant Professor of Marketing
and Economic Behavior Department,
«KROK» University,
an attorney*

Breaches of attorney's rights to the attorney's request and the guarantees in Ukraine

The paper reflects on the systematic analysis of the violations of professional attorney's right to the attorney's request. The author identified three main groups of the reasons for the violations of the

attorney's right to receive a reply to the attorney's request, recommendations for their avoidance and overcoming are revealed. The attorney's violations of the procedures for applying with the attorney's requests are evaluated.

Keywords: *attorney, attorney's request, professional attorney's rights, information, administrative responsibility.*

Постановка проблеми

Адвокатська діяльність передбачає, насамперед, надання кваліфікованої юридичної допомоги для здійснення представництва прав та інтересів клієнта і безперешкодного доступу до правосуддя для захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод (щодо фізичних осіб) та інтересів клієнта. Відповідно до ст. 131² Конституції України виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення за винятками, передбаченими ч. 4 цієї статті [1]. Тому адвокатська монополія збільшує вимоги до ефективності та високого рівня якості послуг адвокатів.

Одним із інструментів досягнення адвокатом позитивних результатів зі збору інформації та письмових доказів є адвокатський запит, правовий статус якого врегульовано п.1 ч.1 ст. 20 та ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [2].

Проведене нами опитування адвокатів м. Києва та аналіз судової практики дали можливість дійти висновку про системний характер порушень гарантій професійного права адвокатів на звернення з адвокатськими запитами, що підкреслює актуальність досліджень за даним напрямом.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Питання використання адвокатського запиту як засобу збору адвокатом інформації досліджуються в працях багатьох науковців та практиків, зокрема Ю. Грабовського, В. Гвоздія, А. Гурської, В. Клочка, А. Нерсесяна, Руденко Н., М. Смоковича М. та інших.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

А. Нерсесян виокремлює інформаційну

складову соціальної функції адвокатури: «адвокат і адвокатура в цілому виступає важливим суб'єктом інформаційних відносин у суспільстві, особливо це стосується відносин у сфері правосуддя. Так, зокрема, право на адвокатський запит надає адвокату можливість отримати інформацію, потрібну йому в рамках процесуальної діяльності» [3, с. 289].

Законні гарантії щодо надання інформації та копій документів, які вимагає адвокат, визначають його статус як належного суб'єкта збирання доказів для захисту прав, свобод та інтересів клієнта.

Ю. Грабовський [4, с. 37] стверджує, що «право адвоката на запит є одним із найбільш важливих його прав та одним з основних засобів отримання адвокатської інформації, без якого якісне здійснення юридичної допомоги є значно важчим або навіть неможливим».

Водночас проведений нами аналіз адвокатської практики показав, що в Україні набула широкого поширення стійка практика порушення прав адвоката на адвокатських запитах.

Так, Н. Руденко зазначає, що «найбільш поширеними є порушення у вигляді неповноти тексту, відповіді не по суті запиту, затягування строків виконання, а також завальовані відмови, такі як необґрунтовані переадресації або проміжні відповіді» [5].

Формулювання цілей статті

Метою даної статті автором обрано аналіз причин порушення права адвоката на отримання відповіді на адвокатський запит, способів його уникнення та подолання.

Виклад основного матеріалу дослідження

Правовий статус адвокатського запиту визначено Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [2]. Право на звернення з адвокатським запитом, у тому числі щодо отримання копій доку-

ментів, до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також до фізичних осіб (за згодою таких фізичних осіб), адвокату надано пунктом 1 ч. 1 ст. 20 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [2].

Відповідно до ч.1 ст. 24 «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» «адвокатський запит – це письмове звернення адвоката до таких суб'єктів, як органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові та службові особи, підприємства, установи й організації незалежно від форми власності та підпорядкування, громадські об'єднання про надання інформації, копій документів, необхідних адвокату для надання правової допомоги клієнту» [2].

Отже, адвокатський запит – це письмовий документ адвоката, який він має право направити до вищевказаних суб'єктів на підставі договору про надання правової допомоги клієнту для збирання інформації та письмових доказів.

Проведений аналіз законодавства й результатів опитування адвокатів м. Києва дав нам можливість виокремити причини відмови в наданні відповіді на адвокатський запит та згрупувати їх у три групи, що відображено на рис. 1.

Перше місце серед причин обіймають порушення вимог закону суб'єктами надання відповіді на адвокатський запит (надалі за текстом – адресати): органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові та службові особи, підприємства, установи й організації, незалежно від форми власності та підпорядкування, громадські об'єднання. На другому місці серед причин відмови у відповіді на адвокатський запит – витребування інформації з обмеженим доступом, на третьому місці – порушення вимог закону адвокатом під час складання адвокатського запиту.

Розглянемо детально кожен групу перешкод на шляху до отримання адвокатом необхідної інформації та копій документів для надання клієнту правової допомоги, які відображено на схемі 1:

1) Адвокатський запит стосується інформації з обмеженим доступом і вимоги надати копії документів, у яких міститься інформація з обмеженим доступом. У цьому разі не відбувається порушення професійних прав адвоката, оскільки це не суперечить ч. 2 ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

До інформації з обмеженим доступом відповідно до ст. 21 Закону України «Про інформацію» [6] та ст. 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації» [7]

Рис. 1. Причини відмови у відповіді на адвокатський запит.

Складено автором

Схема 1. Відмова в отриманні витребуваної інформації та копій документів за адвокатським запитом.

Складено автором

відносять конфіденційну, таємну та службову інформацію.

Наприклад, у справі за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Берекет-М» до Сімферопольської міської ради Автономної Республіки Крим про визнання протиправними дії Сімферопольської міської ради Автономної Республіки Крим щодо відмови надати рішення, прийняті на засіданнях сесії Сімферопольської міської ради Автономної Республіки Крим про передачу майна (земельної ділянки) у власність та користування, а також про зобов'язання Сімферопольської міської ради Автономної Республіки Крим надати запитувани рішення протягом п'яти робочих днів із дня набрання чинності рішенням суду, Севастопольський апеляційний адміністративний суд в ухвалі від 22.11.2011 р. у справі №2а-5563/11/0107 зазначив, що в запитуваних позивачем рішеннях міститься інформація про фізич-

них та юридичних осіб, а саме: прізвища, імена, по батькові, адреса розташування належного їм на праві власності нерухомого майна, розміри земельних ділянок, які виділялися у власність, розташування земельних ділянок, які на сьогодні вже можуть бути приватною власністю. Відповідач не має права надавати таку інформацію без згоди осіб, яких вона стосується. Тобто суд визначив, що інформація, яка міститься в рішеннях ради, є конфіденційною [8].

Тому перед складанням адвокатського запиту адвокат має переконатися, що інформацію, яку він запитує, законом не віднесено до інформації з обмеженим доступом. Адвокату доцільно вказати в адвокатському запиті, що витребувана інформація не віднесена законом до інформації з обмеженим доступом. У разі, якщо запитувана інформація все ж належить відповідно до закону до інформації з обмеженим доступом, адвокат має з'ясувати:

- чи може дана перешкода бути усунена шляхом надання клієнтом дозволу на збирання ним такої інформації у встановленій законом формі;

- або така інформація є суспільно необхідною відповідно до ст. 29 Закону України «Про інформацію» [6], тобто: «свідчить про загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності України; забезпечує реалізацію конституційних прав, свобод і обов'язків; свідчить про можливість порушення прав людини, введення громадськості в оману, шкідливі екологічні та інші негативні наслідки діяльності (бездіяльності) фізичних або юридичних осіб тощо».

Якщо документ містить інформацію, яку законом віднесено до обмеженого доступу, у такому випадку адресат має право надати адвокату витяг із цього документа лише в частині інформації, яка не наділена статусом «інформація з обмеженим доступом».

Так, наприклад, В. Ключко та А. Гурська [9] рекомендують «для вирішення проблеми конфіденційності інформації запитувати не інформацію про особу, а інформацію про дії відповідного органу щодо реєстрації чи внесення відповідних даних чи щодо розгляду певних звернень».

2) Порушення адвокатом вимог закону щодо оформлення адвокатського запиту:

2.1) До адвокатського запиту не додано посвідчені адвокатом копії свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, ордера або доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги (надалі – БПД), що є порушенням вимог ч. 1 ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [2].

Серед практиків тривалий час точиться дискусія навколо правомірності надання інформації в запиті про особу клієнта, що відображена в ордері. Зокрема В. Гвоздій вказує, що, «додаючи ордер, адвокат змушений розкрити інформацію про особу свого клієнта, яка законом «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» віднесена до адвокатської таємниці» [10]. В. Гвоздій обґрунтовує свою думку тим, що

«адвокат реалізує безпосередньо надане йому законом право на отримання інформації, і це не повинно розглядатися як конкретна дія в інтересах того чи іншого клієнта» [10].

Задля дотримання адвокатом даної вимоги закону в тексті адвокатського запиту слід зазначити додані до запиту копії свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, ордера або доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання БПД та надсилати адвокатський запит адресату поштою цінним листом з описом поштового вкладення. Засвідчення зазначених копій документів до адвокатського запиту виконується відповідно до п.п. 5.26, 5.27 Національного стандарту України Державної уніфікованої системи документації, Уніфікованої системи організаційно-розпорядчої документації «Вимоги до оформлювання документів», затверджених наказом Держспоживстандарту України від 07.04.2003 р. №55. Так, засвідчення копії документа повинно містити такі обов'язкові елементи, як: «Згідно з оригіналом», назва посади, особистий підпис особи, яка засвідчує копію, її ініціалів та прізвища, дата засвідчення копії [11].

2.2.) Адвокатський запит некоректно складено адвокатом, оскільки стосується надання консультацій і роз'яснень положень законодавства, що є порушенням вимог ч. 1 ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Наприклад, постановою Вищого адміністративного суду України 06.11.2013 р. №К/800/36050/13 [12] ухвалено нову постанову, якою у позові Адвокатському об'єднанню «Головань і партнери» до Державної реєстраційної служби України про визнання протиправними дії щодо не надання відповіді на запит та зобов'язання відповідача надати інформацію на запит відмовлено. «Адвокатське об'єднання «Головань і Партнери» звернулося до Державної реєстраційної служби України із запитом, в якому просило повідомити, чи необхідно вносити до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців відомості про всіх адвокатів

– учасників адвокатського об'єднання та вказати на підставі яких документів вносятся до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців відомості про зміну складу учасників адвокатського об'єднання. Відповідач листом повідомив позивача про те, що відповідно до ч. 1 ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [2] адвокатський запит не може стосуватися надання консультацій і роз'яснень положень законодавства, а порушені в адвокатському запиті позивача питання стосуються надання консультацій і роз'яснень положень законодавства. Крім того, у зазначеному листі позивачу рекомендовано звернути увагу на положення ст.ст. 19, 29 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб підприємців», в яких передбачено порядок внесення змін до відомостей про юридичну особу, які містяться в Єдиному державному реєстрі, та визначено порядок державної реєстрації змін до установчих документів юридичної особи. Державна реєстраційна служба України розглянула запит позивача у відповідності до вимог чинного законодавства, а тому підстави для зобов'язання відповідача повторно розглянути запит позивача про надання інформації відсутні» [12].

2.3) Відповідно до ч. 2 ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» у разі, «якщо задоволення адвокатського запиту передбачає виготовлення копій документів обсягом більш як десять сторінок, адвокат зобов'язаний відшкодувати фактичні витрати на копіювання та друк. Розмір таких витрат не може перевищувати граничні норми витрат на копіювання та друк, встановлені постановою Кабінету Міністрів України від 13.07.2011 р. № 740» [13].

У випадку, якщо для адвоката достатнім є отримання не копії, а сканкопії документа, відшкодування адвокатом фактичних витрат на копіювання документів здійснювати не потрібно. Сканування (переведення в електронну форму) документів не є способом виготовлення копій документів, і, відповідно, розпорядник інформації не

може вимагати стягнення з адвоката плати за сканування документів [14].

3) Відсутність відповіді на адвокатський запит. Є найбільш поширеним випадком в адвокатській практиці серед вітчизняних адвокатів. Це, безумовно, свідчить про низький рівень поваги до професійних прав адвоката.

Для відстеження отримання адресатом адвокатського запиту його необхідно надсилати цінним листом з описом поштового вкладення. Даний формальний спосіб контролю за отриманням адресатом адвокатського запиту зменшує імовірність неотримання адвокатом відповіді на нього і, у разі необхідності, дає можливість притягнути порушника до адміністративної відповідальності.

4) Відмова в наданні інформації, у тому числі необґрунтована.

Під час аналізу адвокатської практики нами було з'ясовано, що серед адресатів частим явищем є відмова в наданні інформації у зв'язку з тим, що адвокат не належить до кола осіб, яким може бути надана запитувана інформація без посилення на те, що запитувана інформація належить до інформації з обмеженим доступом, адресат не має відношення до запитуваної інформації, або ж адвокат має декілька адрес робочого місця.

Так, ухвалою Вищого адміністративного суду України 15.12.2014 р. у справі №К/800/17139/15 встановлено, що «ані Закон України «Про доступ до публічної інформації», ані Закон України «Про інформацію» не встановлюють обмежень щодо надання запитуваної адвокатом інформації – копії витягу з рішення Октябрської районної у м. Полтаві ради від 23.08.2012 р. «Про передачу у власність земельних ділянок для будівництва та обслуговування жилих будинків, господарських будівель і споруд для ведення садівництва», згідно з п.п. 12-12.2 якого певній фізичній особі передано у власність земельну ділянку, а відмова надати таку інформацію порушує право адвоката та його клієнта на доступ до інформації та положення ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [15].

Наприклад, постановою Шевченківського районного суду м. Києва від 16.06.2016 р. у справі №761/20338/16-п встановлено, що «в діях генерального директора ПрАТ «ЦЕНТР АГРОПРОМИСЛОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ» наявний склад адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 212-3 КУпАП, через відмову надати відповідь на адвокатський запит у зв'язку з тим, що адресою робочого місця адвоката, відповідно до Витягу з Єдиного реєстру адвокатів України, вказана одна адреса, а в ордері, долученому до адвокатського запиту, зазначена інша адреса» [16].

Так, адресою робочого місця адвоката є місцезнаходження обраної адвокатом організаційної форми адвокатської діяльності або адреса фактичного місця здійснення адвокатської діяльності, якщо вона є відмінною від місцезнаходження обраної адвокатом організаційної форми адвокатської діяльності. У разі наявності кількох адрес робочих місць адвоката до Єдиного реєстру адвокатів України вноситься лише одна адреса робочого місця адвоката відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 17 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [2].

5) Несвоєчасне надання відповіді на адвокатський запит.

Відповідно до ч. 2 ст. 24 Закону України «Про адвокатуру» [2] адресат «зобов'язаний не пізніше 5 робочих днів з дня отримання запиту надати адвокату відповідну інформацію, копії документів, у разі надання значного обсягу інформації, в тому числі, потреби пошуку інформації серед значної кількості даних, строк розгляду адвокатського запиту може бути продовжено до 20 робочих днів з обґрунтуванням причин такого продовження, про що адвокату письмово повідомляється не пізніше 5 робочих днів з дня отримання адвокатського запиту».

б) Неповне надання інформації на адвокатський запит.

Наприклад, постановою окружного адміністративного суду м. Києва від 16.06.2013 р. у справі №826/7564/13-а задоволено позов адвоката до Державної

податкової інспекції у Голосіївському районі міста Києва Державної податкової служби про визнання протиправними бездіяльності та дій, зобов'язання вчинити. «Адвокат просив відповідача надати інформацію щодо того, чи було НВКП «МІТІС» платником ПДВ на момент видачі йому ТОВ «Спецмонтажприлад» податкових накладних від 28.02.2012 № 29 та від 20.04.2012 № 10. У відповіді на адвокатський запит відповідач вказав на те, що запитувана інформація доступна на www.sts.gov.ua. Відповідач у листі зазначив, що за вказаним запитом адвокат зможе оцінити, чи було НВКП «МІТІС» платником податку на додану вартість у період з 28.02.2012 по 20.04.2012. Суд дійшов висновку, що відповідач у порушення вимог положень ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» не надав позивачу інформацію на адвокатський запит позивача» [17].

7) Надання адвокату інформації, що не відповідає дійсності.

Наприклад, постановою Деснянського районного суду м. Києва від 04.12.2015 р. у справі №754/16351/15-ц встановлено, що «адресат, в порушення вимог ч. 2 ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» надав відповідь на адвокатський запит адвоката, яка не відповідає дійсності, тобто вчинив адміністративне правопорушення, відповідальність за яке передбачена ч.5 ст. 212-3 КУпАП» [18]. Порядок дій адвоката в разі настання випадків порушення гарантій професійного права адвоката на адвокатський запит, викладених в пунктах 3-7, полягає в якнайшвидшому зверненні до Ради адвокатів регіону, в якому сталося правопорушення, із заявою про притягнення адресата (посадової або службової особи) за порушення права на адвокатський запит до адміністративної відповідальності в порядку ч.5 ст. 212-3 КУпАП з метою оформлення та направлення до суду складеного уповноваженим Радою адвокатів регіону адміністративного протоколу. За наслідками розгляду відповідного протоколу Ради адвокатів регіону про адміністративне правопорушення суд може визнати ви-

ним порушника та накласти адміністративне стягнення у вигляді штрафу у розмірі від 425 грн. до 850 грн. (за повторне порушення протягом року розмір штрафу подвоюється).

Висновки

Проведений нами аналіз реалізації в Україні професійного права адвоката на адвокатський запит дає підстави стверджувати про його систематичне порушення, що має прояв не лише в несвоєчасній та неповній відповіді, а також у незаконній відмові, наданні недостовірної інформації, ігноруванні обов'язку надати відповідь на адвокатський запит органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, підприємствами, установами й організаціями, громадськими об'єднаннями. З боку адвокатів зустрічаються непоодинокі випадки недотримання вимог до оформлення адвокатського запиту та необхідних додатків до нього, що є свідченням низького професійного рівня таких адвокатів,

що негативно позначається на рівні якості правової допомоги клієнту.

Аналіз вітчизняної судової практики за 2013–2016 рр. з притягнення посадових та службових осіб за порушення права на адвокатський запит до адміністративної відповідальності в порядку ч.5 ст. 212-3 КУпАП показав, що кількість таких порушень має тенденцію до збільшення. Така ситуація пояснюється відсутністю дієвих адміністративних важелів впливу, зокрема невисокими адміністративними штрафами, які накладаються на винних осіб, та двомісячним строком накладання адміністративного стягнення.

Водночас необхідно наголосити на важливості гарантій професійного права адвоката на отримання ним інформації відповідно до ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», оскільки це є запорукою дотримання права клієнта на ефективний правовий захист його порушених, невизнаних або оспорюваних прав, інтересів та свобод.

Література

1. Конституція України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР, редакція від 30.09.2016, підстава 1401-19 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>
2. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 р. №5076-VI, редакція від 01.01.2017, підстава 1791-19 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>
3. Нерсесян А.С. Соціальна функція адвокатури як невід'ємного елементу правосуддя в демократичному суспільстві / А.С. Нерсесян // Часопис Київського університету права. – 2014. – №. 2. – С. 287-290.
4. Грабовський Ю.Л. Адвокатський запит як засіб отримання адвокатської інформації / Ю.Л. Грабовський // Інформація і право. – 2015. – №. 2. – С. 32-38.
5. Руденко Н.В. Запрос адвоката: почему нас игнорируют? / Н.В. Руденко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://jurliga.ligazakon.ua/blogs/autor_58.htm.
6. Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 №2657-XII, редакція від 01.01.2017, підстава 1774-19 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
7. Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 р. №2939-VI, редакція від 01.05.2015, підстава 319-19 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
8. Смокович М. Довідка про вивчення та узагальнення практики застосування адміністративними судами положень Закону України Про доступ до публічної інформації / М. Смокович, Н. Богданюк // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0011760-13#n11>
9. Клочко В. Неправомірна відмова в наданні відповіді на адвокатський запит / В. Клочко та А. Гурська // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika-nepravomirna-vidmova-v-nadanni-vidpovidi-na-advokatskiy-zapit.html>
10. Гвоздій В. П'ять плюсів і мінусів закону про адвокатуру / В. Гвоздій // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=122911>
11. Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. вимоги до оформлювання

документів ДСТУ 4163-2003 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://legalexpert.in.ua/standarty-i-normativi/ministerstva-i-vedomstva/dstu/7699-dstu-4163-2003-vim>

12. Постанова Вишого адміністративного суду України 06.11.2013 р. №К/800/36050/13 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://precedent.ua/>

13. Постанова Кабінету Міністрів України від 13.07.2011 р. №740 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/740-2011-p>

14. Інструкція про порядок відшкодування фактичних витрат на копіювання або друк документів, затверджена наказом Косівського районного суду Івано-Франківської області 12.06.2012 р. №02-01/12 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ks.if.court.gov.ua/sud0910/vidsh_vitrat/

15. Ухвала Вишого адміністративного суду України 15.12.2014 р. у справі №К/800/17139/15 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://precedent.ua/>

16. Постанова Шевченківського районного суду м. Києва від 16.06.2016 р. у справі №761/20338/16-п // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://radako.com.ua/news/rizni-adresi-robochogo-miscya-advokata-ne-ie-pidstavoyu-dlya-nenadannya-vidpovidi-na>

17. Постанова окружного адміністративного суду м. Києва від 16.06.2013 р. у справі №826/7564/13-а // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cases.legal/uk/act-uk1-31944411.html>

18. Постанова Деснянського районного суду м. Києва від 04.12.2015 р. у справі №754/16351/15-ц // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://radako.com.ua/news/sudova-praktika-nadannya-nedostovirnoyi-informaciyi-yak-pidstava-dlya-administrativnoyi>